

Report of Activities

1. Organizing learning (lesson plans)

Knowledge the value of various abilities and knowledge in the educational area, institutions organize various events to help students develop the same. During their internship programme, students are required to create lesson plans in order to instill the skill of organizing learning. In each teaching subject, this entails creating and delivering 12 (6+6) macro lesson plans, 6 (3+3) practice lesson plans, 2 (1+1) TBL- lesson plans, 2 (1+1) MTL, 2 (1+1) TTL ,4 (2+2) lesson plans to cater to the diverse needs of the students and conduct two lessons in the school classroom. The teacher makes every effort during this activity to ensure that each student achieves the majority of the objectives and understands the significance of professionalism in lesson plan preparation.

2. Developing Teaching Competencies

The college instilled the skills and knowledge about the education in the students. The students attended a seminar on the "Role of Teachers in Students Personality Development" and "Interpersonal Skills" which was organized in the college. These skills help in developing the personality of the student teacher.

3. Assessment of Learning

Assessment is critical to understand the process made by the students. The assessment is conducted in the form of teaching lessons, internal practical, assignments, Multiple choice questions, Preliminary exam.

4. Technology use and Integration

ICT plays a vital role in imparting education in today's world. Students are constantly using the internet for their education works. Therefore, as

Principal

teachers it is important for the students to prepare lessons based using this technology. Technology based lessons were conducted for the students to help them develop their ICT skills. Students had to used technology to prepare a lesson on their teaching subjects.

5. Organizing Field Visits

Filed visits help the students to understand the world outside the college and curriculum. It helps to create and awareness about the present things in their surroundings.

6. Conducting Outreaches

The college, in accordance with the syllabus, arranges the activities to familiarize the students with the academic atmosphere. Pre-internship school exposure programmes were conducted at nearby private and public schools. Teachers promote student participation and active learning during this activity. This commitment to service among the pupils.

7. Community Engagement

Community service programmes are important in developing the personality of the students. Social service communities were organized by the college.

8. Facilitating Inclusive education

An educational visit was organized by the college to visit to art gallery helped the students to understand the culture and the art of Maharashtra state. The students learned about the different deities and saints who spread their wisdom to all. The students learned the values which will help to develop their skill in their life.

9. Preparing Individualized Educational Plan (IEP)

To help the student in all round personality development. The college organized various activities, seminars and visits throughout the year so that students gain knowledge about the progress and the current developments made in the field of education.

Principal
Vilas Tambe Womens College of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi(Chur) Tal. Junnar, Dist. Pune.

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ

श्री गजानन महाराज शिक्षण प्रसारक मंडळ

विलास तांबे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय

डुंबरवाडी (ओतूर)

Handwritten signature in red ink.

विषय : ICT INTEL

विद्यार्थ्यांचे नाव : चौधरी ज्योती सावळेराम (०९)

चितळकर चैताली दत्तात्रय (१५)

घुले सरिता भाऊसाहेब (०८)

वर्ग : बी एड प्रथम वर्ष

मार्गदर्शक : डॉ. व्ही. व्ही. राऊत

वर्ष : २०२१-२०२२

Handwritten signature in blue ink.
Principal

Shri Gajanan Maharaj Shikshan Prasarak Mandal's

VILAS TAMBE COLLEGE OF EDUCATION

Dumbarwadi (Otur), Tq - Junnar, Dist - Pune - 410504

WORKBOOK

COURSE - 111 (A) - ICT INTEL PROGRAM

B.Ed. I Year 2021 - 22

Student Name ..... धुले सरीता भाऊसाहेब ..... Roll No. 08 .....

Professor In-charge: Dr. Vasudev V. Raut

Principal

Vilas Tambe Womens College of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi (Otur) Tal. Junnar, Dist. Pune.

Shri Gajanan Maharaj Shikshan Prasarak Mandal's
VILAS TAMBE COLLEGE OF EDUCATION
Dumbarwadi (Otur), Tq - Junnar, Dist - Pune - 410504
B.Ed. I Year 2021-22
Course 111(A) : ICT INTEL PROGRAM

Name of Student : Mr/Mrs Ghule Sarita Bhausaheb Roll No. 08

EVALUATION SCHEME

Rating Scale 1) Unsatisfactory 2) Average 3) Satisfactory a) Good 5) Excellent

No.	Criteria	1	2	3	4	5
1	Unit Plan Template				✓	
2	Exploration				✓	
3	Student Support material & Publication				✓	
4	Teacher Presentation to gauge students' needs					✓
5	Student Presentation/Blogs/Publisher					✓
6	Implementation Plan				✓	
7	Evaluation Rubric to assess PPT/Blogs/wikis				✓	
8	Presentation					✓
9	Workbook					✓
10	Overall Impression				✓	
Total Marks - 50						

Date 15/09/22

Obtained Marks

44

Sign of Professor In-charge

44
50

44
2

22
25
Principal

Vilas Tambe Womens College of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi(Otur) Tal. Junnar, Dist. Pune.

Shri Gajanan Maharaj Shikshan Prasarak Mandal's

VILAS TAMBE COLLEGE OF EDUCATION

Certificate

Shri/Smt./Ku. Ghule sarita Bhausabeb

Roll No. 08 Exam Seat No. 22326

Student-teacher of B.Ed. I Year has successfully completed practical under Course 111 (A)

- ICT Intel Program under my guidance.

Date: 31/07/11

Place : Dumbarwadi (Otur)

Signature
Professor In-charge

Principal

Vilas Tambe Womens College of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi(Otur) Tal. Junnar, Dist. Pune.

SCHEDULE

Sr.No.	Date	Time	Topic
1	30/04/2022	12.45 p.m to 2.45	Orientation and demo of Course.
2	07/05/2022	12.45 p.m to 2.45 p.m	Guidance and finalization of topics
3	14/05/2022	12.45 p.m to 2.45 p.m	development of unit plan Template.
4	21/05/2022	12.45 p.m to 2.45 p.m	Typing of unit plan Template
5	28/05/2022	12.45 p.m to 2.45 p.m	Collection of course Resources.
6	04/06/2022	12.45 p.m to 2.45 p.m	Collection images and sound.
7	11/06/2022	12.45 p.m to 2.45 p.m	Development of Teacher Presentation
8	18/06/2022	12.45 p.m to 2.45 p.m	Development of Evaluation Tool
9	30/07/2022	12.45 p.m to 2.45 p.m	Development of student Presentation
10	06/08/2022	12.45 p.m to 2.45 p.m	Development of Brochure in Publisher.
11	20/08/2022	12.45 p.m to 2.45 p.m	Correction and suggested changes in practical work
12		12.45 p.m to 2.45 p.m	

Principal

Vilas Tambe Women's College of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi (Otur) Tal. Junnar, Dist. Pune.

Unit Plan Template

Click on any descriptive text and then type your own.

Unit Author
Student Name सरीता भाऊसाहेब घुले
College Name श्री गजानन महाराज शिक्षण प्रसारक मंडळ, विलास तांबे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, डुंबरवाडी
Address ओतूर ता. जुन्नर. जि. पुणे
Unit Overview Module 1: Think of a topic and possible project scenario for your unit. Revise this section as you work through the remaining modules. Write first draft of your Unit Summary.
Unit Title इतिहासातील वास्तू गड, किल्ले, जतन
Unit Summary मोठ्या संख्येने गड किल्ले असलेले महाराष्ट्र राज्य देशात एकमेव राज्य आहे. प्रत्येक गडाला व किल्याला स्वतंत्र असा इतिहास आहे. अशाच काही गडांचे व किल्यांचे महत्व जाणून एका शोका वर्षाच्या युवकाने हिंदवी स्वराज्याच्या स्थापनेची शपथ घेतली व इतिहास घडविला. या समृद्ध इतिहासाची सास म्णजे गड किल्ले. या वास्तूंचे किंवा गड किल्यांचे संवर्धन होणे गरजेचे आहे. पण नैसर्गिक आपत्तीमुळे व आपल्या अनास्थामुळे आज बऱ्याच गडांची दयवस्था आली आहे. या वास्तूंचे संवर्धन होण्यासाठी लोकांचे प्रबोधन केले पाहिजे. गड किल्यांना सांस्कृतिक पर्यटन क्षेत्र प्रकार घोषित करायला महाराष्ट्र राज्य किल्ले व ऐतिहासिक वास्तू संवर्धन मंडळ स्थापन करायला हवे.
Subject Area इतिहास
Class Level २५३०० माध्यमिक
Approximate Time Needed ३५ तास

Principal

Vilas Tambe Women's College of Education (B.Ed.)
Dumberwadi (Ttur) Tal. Junnar, Dist. Pune.

Unit Foundation	
<p>o Module 2: Choose 21st century skills, higher-order thinking skills, syllabus guidelines, unit, and topic, create objectives and develop Curriculum-Framing Questions for your unit. Revise this section as you work through the remaining modules.</p>	
Targeted Syllabus Guidelines	
<p>1. दिलेल्या समस्यांवरील उपायांची माहिती मिळविणे व त्यांची अंमलबजावणी करणे 2. विद्यार्थ्यांच्या माध्यमातून जगजागृती करणे. ऐतिहासिक स्थळ, किल्ले, वास्तू यांचे जतन न केल्यास काय होऊ शकते हे कळेल. 3. ऐतिहासिक महत्त्व सांगणाऱ्या चित्रफिती, फिल्म, परिसंवाद त्या परिसरात आयोजित करण्यात याव्यात.</p>	
Targeted 21st Century and Higher-Order Thinking Skills	
<p>प्रत्येक सांस्कृतिक पर्यटन क्षेत्राला काही विशिष्ट मानदंडे असायला पाहिजे. या ऐतिहासिक वास्तूंचे संवर्धन झाले नाही तर पुढील पिढीस इतिहास कळणार नाही आणि म्हणूनच त्यांचे संवर्धन करण्यासाठी स्थानिक लोक, निसर्गप्रेमी, विद्यार्थी यांच्या तिथीतून उपक्रम राबविले पाहिजेत.</p>	
Student Objectives/Learning Outcomes	
<p>महाराष्ट्राची ऐतिहासिक परंपरा असलेले गड, किल्ले हे अत्यंत महत्वाचे आहेत. कारण आपली पुढची पिढी हा कालाग उज्वल इतिहास जाणूनच उदाराचे उज्वल अविष्य घडवू शकते. कारण ते आपल्या ऐतिहासिक संस्कृतीचे प्रतीक आहेत. अनेक गावांवर येणारे पर्यटक फक्त भोजभोजसाठी येतात. इथे येण्यास मानद प्रत्येकाने द्यावा. पण त्याचबरोबर या पुरातन वास्तूंचे महत्त्व जाणून घ्यावे. त्यासाठी या किल्ल्यांना सांस्कृतिक पर्यटन क्षेत्र म्हणून घोषित करायला हवे. किल्ले, वास्तू यांना हानी पोचवणाऱ्या पर्यटकास योग्य ती शिक्षा दिली पाहिजे.</p>	
Curriculum-Framing Questions	
Essential Question	ऐतिहासिक वास्तूंच्या संवर्धनाविषयी माहिती लिहा
Unit Questions	1. इतिहासाची साधने कोणती आहेत? 2. ऐतिहासिक वास्तू, किल्ले का महत्वाचे असतात? 3. किल्ल्यांची नासधूस कोणकोणत्या कारणानी होते?
Content Questions	1. वास्तू, किल्ले यांचे जतन करण्यासाठी तुम्ही काय उपाय कराल? 2. गावांचे संवर्धन करण्यासाठी तुम्ही जगजागृती कशी कराल?
Assessment Plan	

Principal

Module 3: Draft an Assessment Timeline.

Assessment Timeline

Before project work begins

Students work on projects and complete tasks

After project work is completed

उपाययोजना

1. गडचे संवर्धन महत्त्वपूर्ण समस्या आहे. व्यामुळे व्यावर आधारीत माहीती मिळविली.
2. यमस्येवर आधारीत फोटो कात्रणे मिळविली
3. वर्तमानपत्रातील कात्रणे मिळविली
4. इंटरनेटवडून माहीती मिळविली.

पुस्तके वाचली.
नेटवडून माहीती मिळविली

गड किल्ले, वास्तू यांची संपूर्ण माहीती मिळविली.
गड, किल्ले, वास्तू यांचे संवर्धन ते केल्यास होणारे तोट यांची माहीती मिळविली

जन्जागृती करणे
समस्येचा आढावा घेवून इंटरनेट वडून माहीती मिळविली.
PPT तयार केली.

Assessment Summary

किल्ले किंवा गडचे संवर्धन ही एक ऐतिहासिक समस्या आहे. व्यावहारिक उपाय योजना करणे गरजेचे आहे.

1. ऐतिहासिक परिसंवाद, कथा नाटक यांच्या माध्यमातून जन्जागृती करणे
2. किल्यांना सांस्कृतिक पर्यटन हेच प्रकार घोषित करायला द्या.
3. महाराष्ट्र राज्य किल्ले व ऐतिहासिक वास्तू संवर्धन मंडळ स्थापनाकरणे.

Unit Details

Prerequisite Skills

गडकिल्ल्यांचे संवर्धन करण्यासाठी जन्जागृती करणे ② ऐतिहासिक वास्तूंचे जतन करण्यासाठी उपाययोजना करणे.

Instructional Procedures

Module 4: Create a student sample and draft Instructional Procedures.

Update Instructional Procedures to include:

- Module 5: Assessment methods used throughout unit
- Module 6: Differentiation strategies
- Module 7: Facilitation and implementation strategies

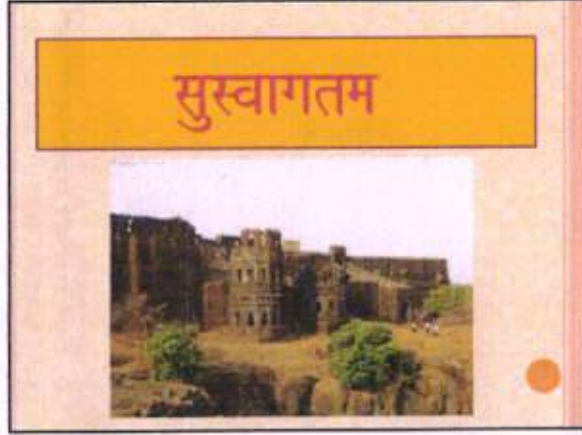
Principal

Accommodations for Differentiated Instruction		
o Module 8: Draft ideas to support all learners and create student support material.		
Special Needs Student	जे विद्यार्थी अपंग झालेत त्याच्या हातात फलक देवून किंवा मॅडिल देवून जनजागृती करणे.	
Gifted/Talented Student	विद्यार्थ्यांची रही काढून जनजागृती करणे उपाययोजनांची कात्रणे बनविणे. कित्याचे जतन यांवर माधारीत पोस्टर तयार करणे	
Materials and Resources Required for Unit		
o Module 9: Identify Internet resources for research, communication, collaboration, and problem solving.		
o Module 10: Incorporate into your Instructional Procedures.		
Technology—Hardware (Click boxes of all equipment needed)		
☒ Camera	☒ Laser Disk	VCR
☒ Computer(s)	☒ Printer	Video Camera
☒ Digital Camera	☒ Projection	Video Conferencing Equip.
☒ DVD Player	☒ System Scanner	Other
☐ Internet Connection	☒ Television	
Technology—Software (Click boxes of all software needed.)		
☐ Database/Spreadsheet	☐ Image Processing	☐ Web Page Development
☐ Desktop Publishing	☐ Internet Web	☐ Word Processing
☐ E-mail Software	☐ BrowserMultimedia	☐ Other
☐ Encyclopedia on CD-ROM		
Printed Materials	ऐतिहासिक वास्तू, किल्ले, संवर्धन यांवर माधारीत फोटो Screen shot, कात्रणे, पुस्तक Magazine इ. माहिती मिळविली	
Supplies	Youtube, google, chrome, किल्ले, वास्तू जतन यांवर माधारीत वेबसाईट	
Internet Resources	You tube, History.net. com, www. discovermh. com	
Other Resources	चुलपत्र, छत्रपती शिवाजीराने भोसले यांचे कित्यांवर माधारीत पुस्तक, fort-maharashtra Times-पुस्तक	

Principal

STUDENT PRESENTATION

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ
श्री गजानन महाराज शिक्षण प्रसारक मंडळ
विलास तांबे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय डुंबरवाडी (ओतूर)
विषय : ICT INTEL
विद्यार्थ्यांचे नाव : चौधरी ज्योती राजळेराम (04)
 चितळकर घैताली दत्तात्रय (14)
 पुणे भरिता काऊसाहेब (00)
वर्ग : बी एड प्रथम वर्ष
सामंदाशंक : डॉ. व्ही. व्ही. राजत
वर्ष : २०२१-२०२२

ऐतिहासिक वास्तू का महत्वाच्या आहेत?

मोठ्या संख्येने गड किल्ले असलेले महाराष्ट्र राज्य देशात एकमेव राज्य आहे. प्रत्येक गडाला व किल्ल्याला स्वतंत्र असा इतिहास आहे. अशाच काही किल्ल्यांचे व गडांचे महत्त्व जाणून एका सौळा वर्षांच्या युवकाने हिंदवी स्वराज्याच्या स्थापनेची शपथ घेतली व इतिहास घडविला या समृद्ध इतिहासाची साक्ष म्हणजे गड किल्ले या वास्तूंचे किंवा गड किल्ल्यांचे संवर्धन होणे अत्यंत गरजेचे आहे.

ऐतिहासिक वास्तू गड-किल्ले जतन का करावे?

आपला इतिहास जिवंत ठेवण्यासाठी, गड-किल्ले या ऐतिहासिक वास्तू जतन होणे अत्यंत गरजेचे आहे. संवर्धन पुढच्या पिढीला आपला समृद्ध इतिहास जगात राहिल. मान, याकरीता या वास्तू किमान शाब्दत राहिल्या पाहिजे. जेव्हा त्या सुविधित राहिल्या पाहिजे. या वास्तूचे संरक्षण-संवर्धन करावे पाहिजे. प्रत्येक पातळीवर जतनासाठी द्यावी पाहिजे.

गड- किल्ले यांचे जतन कसे करावे?

1. संरक्षण : सर्वप्रथम किल्ल्याचा परिसर स्वच्छ करून त्याचे क्षेत्रफळ निश्चित करून त्या जागेत संरक्षित करणे व संपूर्ण जागेचा नियोजित आराखडा पर्यटकांच्या माहितीसाठी किल्ल्याच्या दर्शनाे भागात ठेवण्यात यावे. जतनाकरण्याचे काम हाती घेऊन ते किल्ले ज्या काळात, ज्या रीतीने बांधले गेले होते त्या क्षेत्रात पद्धतीला अनुसरूनच पुर्वील करावेत. अतिश्यात होणारी पदपत्रे काढून घ्यावेत याबाबत पाहिजे. इतरांची संवर्धन, तांत्रिक मदतीसाठीचा सन्मानाधिकार करू नये, असा नियम असावा.

(Signature)
Principal
 Vilas Tambe Womens College of Education (B.Ed.)
 Dumberwadi(Otur) Tal. Junnar, Dist. Pune.

गड-किल्ल्यांचे संवर्धन, सांभाळणी गरज

गड-किल्ल्यांचे संवर्धन, सांभाळणी गरज

गड-किल्ल्यांचे संवर्धन, सांभाळणी गरज

किल्ल्यांची नासधूस होण्याची कारणे?

1. नैसर्गिक आपत्तींमुळे व आपल्या अज्ञानाच्या मुळे आज बऱ्याच गडांची दुरावस्था झाली आहे.
2. ऐतिहासिक स्थळांना भेटी देण्याच्या निमित्ताने त्या ठिकाणी नासधूस करणे अनेक निधी उपलब्ध न होणे
3. किल्ल्यांचे ऐतिहासिक महत्त्व न समजणे

गड-किल्ले संवर्धनासाठी कोणत्या उपाययोजना करात?

महाराष्ट्राची ऐतिहासिक परंपरा अजूनही गट कितीही हे अजूनही महत्त्वाचे आहेत कारण आपली पुढची पिढी कालांतराने उरविलेले इतिहास जाणून घ्यायला उरविलेले महत्त्व घडू शकण्यात कारण हे आपल्या ऐतिहासिक संस्कृतीचे प्रतीक आहेत अजून गडावर वेगवेगळे पर्यटक कलत गीतमंडोसाठी येतात दुसरे वेगवेगळे आजूढ प्रत्येकाने घडतात पण त्याचबरोबर या पुरातन वास्तूंचे महत्त्व जतन ठेवावे त्यासाठी या किल्ल्यांना संस्कृतीक पर्यटन ही संकल्पना पोषित करावयाची आहे किल्ले वास्तू यांना हानी पोहोचवणाऱ्या पर्यटकांस योग्य ती शिक्षा दिवणे पाहिजे.

दुसरे संस्कृतीक पर्यटन ही कालांतराने विशेषतः माजवलेले असायला पाहिजे या ऐतिहासिक वास्तूंचे संवर्धन झाले नाही तर पुढील पिढीला इतिहास कळणार नाही अन्ने म्हणूनच त्यांचे संवर्धन करण्यासाठी स्थानिक लोक निःसंशयाने विद्यार्थ्यांना यांच्या निधीतून उपक्रम राबविले पाहिजेत.

ब्रिटिशांनी केलेल्या तोफांच्या मान्यात आधीची बांधकामं नेस्तनाबूत झाली होती. हल्ल्यांमुळे लागलेल्या आगीत बराच भाग जळून खाक झाला होता. यात भर म्हणजे 1842मध्ये त्या परिसरात नोंदवलेली अतिवृष्टी आणि 1864मधला भूकंप.

2. झगडुनीसर्व प्रकारच्या झगडुनी शास्त्रीयत नियंत्रणावलीला धरून करणे कंवाटदागारात बंधनकारक असावे. गड-किल्ल्यांच्या आजूबाजूची अतिक्रमणे काढून ती परिसर पुरवत करावयास हवा

२)अन्यापुनिक पद्धतीने सर्वेक्षण.

सर्वेक्षण म्हणजे स्थान पद्धतीने होते. पुरातत्व पद्धतीने वस्तूंचे सर्वेक्षण होते. भौतिक साहित्याचे सर्वेक्षण दुराची पावरी आहे. वास्तूचे नेमकेपणे कडे आहेत त्याचे सर्वेक्षण ही तिसरी पावरी आहे. आंतरजागतिकरून किल्ल्याची साहित्यी व विंग संकलन करून त्याचे सर्वेक्षण करणे ही चौथी पावरी आहे. सर्वेक्षणामध्ये वास्तूचे मोजकपणे पूर्ण होते. तसेच शेजरी साहाय्यीत दार, घरे, तळी इत्यादी गोष्टींचे विंग रेखाटने महत्त्वाचे असते.

IMAGES & COURSE RESOURCES

[Handwritten Signature]

Principal

IMAGES & COURSE RESOURCES

Principal

Unit Plan Template

Click on any descriptive text and then type your own.

Unit Author	
First and Last Name	सरिता भाऊसाहेब घुले, ज्योती चौधरी, चैताली चितळकर
School Name	श्री गजानन महाराज शिक्षण प्रसारक मंडळ शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय
School City, State	डुंबरवाडी (ओतूर)
Unit Overview	
Module 1: Think of a topic and possible project scenario for your unit. Revise this section as you work through the remaining modules. Write first draft of your Unit Summary.	
Unit Title	
इतिहासातील वास्तू गड किल्ले जतन	
Unit Summary	
मोठ्या संख्येने गड किल्ले असलेले महाराष्ट्र राज्य देशात एकमेव राज्य आहे प्रत्येक गडाला व किल्ल्याला स्वतंत्र असा इतिहास आहे अशाच काही किल्ल्यांचे व गडांचे महत्त्व जाणून एका सोळा वर्षांच्या युवकाने हिंदवी स्वराज्याच्या स्थापनेची शपथ घेतली व इतिहास घडविला या समृद्ध इतिहासाची साक्ष म्हणजे गड किल्ले या वास्तूचे किंवा गड किल्ल्यांचे संवर्धन होणे अत्यंत गरजेचे आहे पण नैसर्गिक आपत्तीमुळे व आपल्या अनास्था मुळे आज बऱ्याच गडांची दुरावस्था झाली आहे या वास्तूचे संवर्धन होण्यासाठी लोकांचे प्रबोधन केले पाहिजे गड किल्ल्यांना सांस्कृतिक पर्यटन क्षेत्र प्रकार घोषित करायला हवे तसेच महाराष्ट्र राज्य किल्ले आणि ऐतिहासिक वास्तू संवर्धन महामंडळ स्थापन करायला हवे	
Subject Area	
इतिहासातील विषया अंतर्गत मराठी.	
Class Level	
प्राथमिक, माध्यमिक व उच्चमाध्यमिक स्तर .	
Approximate Time Needed	
३५ तास	

Principal
Vilas Tambe Womens College of Education (B.Ed.)
Dumarwadi (Otur) Tal. Junnar, Dist. Pune.

Unit Foundation

- Module 2: Choose 21st century skills, higher-order thinking skills, syllabus guidelines, unit topic, create objectives, and develop Curriculum-Framing Questions for your unit. Revise this section as you work through the remaining modules.

Targeted Syllabus Guidelines

- 1) दिलेल्या समस्या वरील उपायांची माहिती मिळवणे व त्यांची अंमलबजावणी करणे .
- 2) विद्यार्थ्यांच्या माध्यमातून जनजागृती करणे ऐतिहासिक स्थळ किल्ले वास्तू यांचे जतन न केल्यास काय धोका आहे हे कळेल .
- 3) ऐतिहासिक महत्त्व सांगणाऱ्या चित्रफिती फिल्म परिसंवाद त्या परिसरात आयोजित करण्यात याव्यात

Targeted 21st Century and Higher Order Thinking Skills

प्रत्येक सांस्कृतिक पर्यटन क्षेत्राला काही विशिष्ट मानदंड असायला पाहिजे या ऐतिहासिक वास्तूंचे संवर्धन झाले नाही तर पुढील पिढीला इतिहास कळणार नाही आणि म्हणूनच त्याचे संवर्धन करण्यासाठी स्थानिक लोक निसर्गप्रेमी विद्यार्थी यांच्या निधीतून उपक्रम राबविले पाहिजेत

Student Objectives/Learning Outcomes

महाराष्ट्राची ऐतिहासिक परंपरा असलेले गड किल्ले हे अत्यंत महत्त्वाचे आहेत कारण आपली पुढची पिढी कालचा हा उज्वल इतिहास जाणूनच उद्याचे उज्वल भविष्य घडू शकतात कारण ते आपल्या ऐतिहासिक संस्कृतीचे प्रतीक आहेत अनेक गडावर येणारे पर्यटक फक्त मौजमजेसाठी येतात इथे येण्याचा आनंद प्रत्येकाने घ्यावा पण त्याचबरोबर या पुरातन वास्तूंचे महत्त्व जाणून घ्यावे त्यासाठी या किल्ल्यांना सांस्कृतिक पर्यटन क्षेत्र म्हणून घोषित करायला हवे किल्ले वास्तू यांना हानी पोहोचवणाऱ्या पर्यटकांस योग्य ती शिक्षा दिली पाहिजे

Curriculum-Framing Questions

Essential Question	ऐतिहासिक वास्तूच्या संवर्धनाविषयी माहिती लिहा
Unit Questions	<ol style="list-style-type: none"> 1) ऐतिहासिक/ इतिहासाची साधने कोणती आहेत ? 2) ऐतिहासिक वास्तू किल्ले का महत्त्वाचे असतात ? 3) किल्ल्यांची नाजूदूस कोणकोणत्या कारणांनी होते ?
Content Questions	<ol style="list-style-type: none"> 1) वास्तू किल्ले यांचे जतन करण्यासाठी तुम्ही काय उपाय कराल ? 2) गडांचे संवर्धन करण्यासाठी तुम्ही जनजागृती कशी कराल ?

Principal

Assessment Plan

- Module 3: Draft an Assessment Timeline.

Assessment Timeline

Before project work begins	Students work on projects and complete tasks	After project work is Completed
१. गडांचे संवर्धन महत्त्वपूर्ण समस्या आहे त्यामुळे त्यावर आधारित माहिती मिळवली .	१. पुस्तके वाचली	१. गड किल्ले वास्तू यांची संपूर्ण माहिती मिळवली.
२. समस्येवर आधारित फोटो मिळवले.	२ नेटवरून माहिती मिळवली	२. गड किल्ले वास्तू यांचे संवर्धन न केल्यास होणारे लोटे त्याबद्दल माहिती मिळवली
३. वर्तमानपत्रातील काही कात्रणे मिळवली.		उपाययोजना जनजागृती करणे समस्येचा आढावा घेऊन इंटरनेटवरून माहिती मिळवली पीपीटी तयार केली
४. इंटरनेटवरून माहिती मिळवली.		

Assessment Summary

किल्ले किंवा गडांचे संवर्धन ही एक ऐतिहासिक समस्या आहे . त्या साठी उपाययोजना करणे गरजेचे आहे.

- १ • ऐतिहासिक परिसंवाद कथा नाटक यांच्या माध्यमातून जनजागृती करणे.

Principal

- २ • किल्ल्यांना सांस्कृतिक पर्यटन क्षेत्र प्रकार घोषित करायला हवा.
- ३ • महाराष्ट्र राज्य किल्ले व ऐतिहासिक वास्तु संवर्धन मंडळ स्थापना करणे .

Unit Details

Prerequisite Skills

- १) गड किल्ल्यांचे संवर्धन करण्यासाठी जनजागृती करणे.
- २) ऐतिहासिक वास्तूंचे जतन करण्यासाठी योग्य त्या उपाययोजना करणे.

Instructional Procedures

- **Module 4:** Create a student sample and draft Instructional Procedures.

Update Instructional Procedures to include:

- **Module 5:** Assessment methods used throughout unit
- **Module 6:** Differentiation strategies
- **Module 7:** Facilitation and implementation strategies

Accommodations for Differentiated Instruction

- **Module 8:** Draft ideas to support all learners and create student support material.

Special Needs Student

जे अपंग विद्यार्थी आहेत त्यांच्या हातात फलक देऊन किंवा मॉडेल देऊन जनजागृती करणे

Gifted/Talented Student

विद्यार्थ्यांची रॅली काढून जनजागृती करणे, उपाययोजनांची कात्रणे बनविणे, किल्ल्यांचे जतन पोस्टर यावर आधारित तयार करणे.

Materials and Resources Required for Unit

- **Module 9:** Identify Internet resources for research, communication, collaboration, and problem solving.
- **Module 10:** Incorporate into your Instructional Procedures.

Technology—Hardware (Click boxes of all equipment needed)

☒ Camera	☐ Laser Disk	☐ VCR
☒ Computer(s)	☒ Printer	☒ Video Camera
☒ Digital Camera b	☐ Projection System	☐ Video Conferencing Equip.
☒ DVD Player	☒ Scanner	☒ Other
☐ Internet Connection	☒ Television	

Principal

Vilas Tambe Womens College of Education (B.Ed.)
Dumberwadi(Otur) Tal. Junnar, Dist. Pune.

Technology—Software (Click boxes of all software needed.)

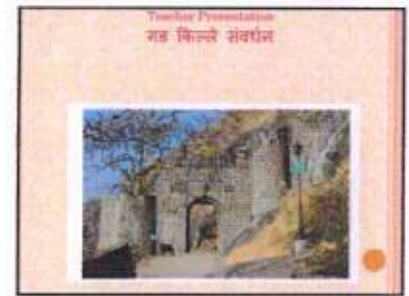
☐ Database/Spreadsheet ☐ Desktop Publishing ☒ E-mail Software ☒ Encyclopedia on CD-ROM	☒ Image Processing ☒ Internet Web Browser ☒ Multimedia	☐ Web Page Development ☒ Word Processing ☒ Other
Printed Materials	ऐतिहासिक वास्तू किल्ले संवर्धन यावर आधारित फोटो, स्क्रीन कात्रणे पुस्तक मॅक्झिन इत्यादी माहिती मिळवणे	
Supplies	You Tube, google, Chrome, किल्ले, वास्तु, जतन यावर आधारित वेबसाईट	
Internet Resources	You Tube, Historynet.com, www.discovermh.com	
Other Resources	वृत्तपत्र, छत्रपती शिवाजीराजे भोसले यांचे किल्ल्यावर आधारित पुस्तक Fort-Maharashtra Times- पुस्तक, सहाद्री प्रतिष्ठान	

PrincipalVilas Tambe Womens College of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi(Otur) Tal. Junnar, Dist. Pune.

Teacher presentation

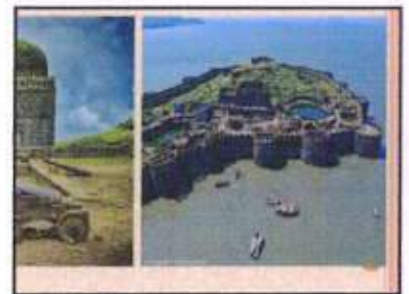

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ
 श्री परमेश्वर भारद्वाज शिक्षण प्रसारक मंडळ
 किल्ला तसेच किल्ल्यातील महत्त्वपूर्ण मुहूर्थाची (आवृत्त)
 विषय : ICT INTEL
 विद्यार्थ्यांची संख्या : १००
 शिक्षकांची संख्या : १०
 पुणे शहर विद्यापीठ (२०)
 वर्ष : २०१९-२०२०
 कार्यवाही : डॉ. व्ही. व्ही. राजत
 वर्ष : २०१९-२०२०

ऐतिहासिक वास्तू मठा-किल्ले जतन का करावे?

- सांस्कृतिक वारसाचे जतन
- पर्यटन इतिहासाची साक्ष बघणे
- पर्यटनस्थळ संवर्धन
- ऐतिहासिक संस्कृतीचे प्रतिक
- उच्चतर इतिहास जतन जट्याची उच्चतर प्रतिक साक्षिणे

मठा- किल्ले यांचे जतन कसे करावे?

वास्तू संरक्षण
 वास्तूची दुप्पटी
 वास्तूचे आवागुनिक वास्तूचे संरक्षण

किल्ल्यांची सांस्कृतिक वारसाची वारणी?

- ऐतिहासिक वारसाचा भेटी देण्याच्या निमित्ताने त्या ठिकाणी भ्रमण करणे
- पुरेसा निधी उपलब्ध न होणे
- किल्ल्याचे ऐतिहासिक महत्त्व न समजणे

(Signature)
 Principal

2. इतरांचे धर्मस्थळ वस्तुस्थिती बदलून विनाशग्रस्त ठरून बसल्यात. यामुळे त्यांच्या धर्मस्थळांचा विकासही थांबला. त्या धर्मस्थळांचा अस्तित्वाची अतिक्रमणे झाले ही परिस्थिती दिसून येऊ शकते.

हिन्दूधर्माची नारायणस हाणण्याची कसरती?

• इतिहासिक दृष्ट्याच हे धर्मस्थळ अत्यंत जुने असून त्यांची दुरुवण झाली आहे.
 • इतिहासिक दृष्ट्याच हे धर्मस्थळ इतिहासातून विनाश झालेले असून ते पुनर्बांधणी व पुनर्वसन झालेले आहेत.

जिल्हा: रायगड

• धर्मस्थळी दुरुवण व नाश
 • इतिहासिक दृष्ट्याच हे धर्मस्थळ अत्यंत जुने असून त्यांची दुरुवण झाली आहे.

ब्रिटिशांनी केलेल्या लोकांच्या मनात आधीची बांधकामे बेदरनासून झाली होती. हिन्दूधर्माचे लक्षणलेल्या आगीत बराच भाग जळून खाक झाला होता. यातून आरंभ झालेला 1842मध्ये त्या परिसरात मोठ्यानेची अतिक्रमणे आणि 1894मध्ये भूकंप.

या धर्मस्थळांची बांधकामे कोणत्या प्रकारचीच झाले?

बांधकामे इतिहासिक दृष्ट्याच अत्यंत जुने असून त्यांची दुरुवण झाली आहे. यामुळे त्यांच्या धर्मस्थळांचा विकासही थांबला. त्या धर्मस्थळांचा अस्तित्वाची अतिक्रमणे झाले ही परिस्थिती दिसून येऊ शकते.

या धर्मस्थळांची बांधकामे कोणत्या प्रकारचीच झाले?

धर्मस्थळी दुरुवण व नाश
 • इतिहासिक दृष्ट्याच हे धर्मस्थळ अत्यंत जुने असून त्यांची दुरुवण झाली आहे.

वस्तू गडकिल्ले व संवर्धन

Normal B I U A

महाराष्ट्रात आज बऱ्याच वास्तू किल्ले, बागा आहेत ज्याची आपल्या निधीपोटी अनास्थे मुळे दुर्दशा झाली आहे. अशा वास्तूचे संवर्धन करून आपण त्यांना पुन्हा सुशोभित करून जनतेसाठी खुले करण्याचे काम आपण करायला हवे त्यासाठी महाराष्ट्र राज्य किल्ले व ऐतिहासिक वास्तू संवर्धन महामंडळ यांची स्थापना करावी पर्यावरणाचा समतोल राखून स्थानिक लोकांचे हित जपून हे संवर्धन केले जाईल.

[Signature]
Principal

Vilas Tambe Womens College of Education (B.Ed.)
Dumbarwad(Otur) Tal. Junnar, Dist. Pune.

Sarita Kurhade
kurhadesarita69@gmail.com

Manage your Google Account

- Net Life netlife0719@gmail.com
- sandip dongre sandipdongre0719@gmail.com
- Add another account

Sign out of all accounts

Privacy Policy Terms of Service

Location

Options

13 जून पासून पुन्हा नव्या उत्साहात, नव्या
जोशात परत येत आहे. चला तर मग ....
आपला फिटनेस वाढवूया..

अॅथलेटिक्स, सायकलिंग,
फिजिकल फिटनेस,
पोलीस भरती

असे सर्व एकाच ठिकाणी..

चैतन्य स्पोर्ट्स, ओतूर

स्पोर्ट्स - चैतन्य विद्यालय, (महोलक्ष्मी मैदान) ओतूर

Principal

विलास तांबे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय

Technology Based Teaching Lesson (तंत्रज्ञानावर आधारित पाठ) शै. वर्ष २०२२-२३

Student Teacher's Name छात्राध्यापकाचे नाव..... फुलसुंदर मोनिका महादेव		Roll No. हजेरी क्र. ४२
Subject विषय..... विज्ञान आणि तंत्रज्ञान		Lesson No. पाठ क्र. १०
Unit घटक..... पेशी व पेशीअंगके	Sub-Unit उपघटक..... पेशीअंगके	
Date दिनांक २०/२/२०२३	Time वेळ ३० मि.	Std. इयत्ता ८वी
Required Previous Knowledge अपेक्षित पूर्वज्ञान..... विद्यार्थ्यांना पेशी या घटकाबद्दल माहिती आहे.		
Values मूल्ये..... वैज्ञानिक दृष्टीकान, नीटनेटकपणा		
Core Elements गामाभूत घटक..... वैज्ञानिक मनाभावाची रुजवणूक, पर्यावरण संरक्षण		
Life Skills जीवन कौशल्ये..... परिणामकारके संप्रेषण, विकिसक विचार, समस्या निराकरण		
Teaching Aids नियोजित शैक्षणिक साहित्य..... LCD Projector, PPT		
Group In-charge Prof. गट मार्गदर्शक प्राध्यापक..... प्रा. काळे यु. जी.		

फलक लेखन (Black Board Writing)

दि - २०/२/२०२३
वार - सोमवार

विषय: विज्ञान आणि तंत्रज्ञान
घटक: पेशी व पेशीअंगके
उपघटक: पेशीअंगके

इयत्ता: ८वी
कुडी: ब

* पेशी :

पेशी हे सजीवांचे रचनात्मक व कार्यात्मक एकक आहे.

* पेशीअंगके :

विशिष्ट कार्य करणारे पेशीतील उपघटक म्हणजे पेशीअंगके होय.

- 1) केंद्रक (Nucleus)
- 2) गॉल्जी काय (Golgi Complex)
- 3) आंतर्द्रव्यजालिका (Endoplasmic Reticulum)
- 4) लयकारिका (Lysosomes)
- 5) तंतुकणिका (Mitochondria)
- 6) रिक्तिका (Vacuoles)
- 7) हरितभक्क (Chloroplast)

Date 20/2/23
दिनांक / /

Signature of Guide Professor
मार्गदर्शक प्राध्यापकांची स्वाक्षरी

प्रस्तावना

पूर्वज्ञान जागृत करणे

शिक्षक ICB प्रोजेक्टवर PPT च्या साहाय्याने पूर्वज्ञानावर प्राधान्यित प्रश्न विचारतात.

विद्यार्थी वृत्त
विद्यार्थी

हेतूकथन

नवीन पाठ्यघटक, शिकण्याचा तयार करणे.

तर आज आपण 'पेशी व पेशीसंगठके घटक'त 'पेशीसंगठके' हा अध्यायक सादर करणार आहोत.

विद्यार्थी एक

विषय

* पेशी:
पेशी हे सजीवांचे रचनात्मक व कार्यात्मक एकक आहे. विविध सजीवांमार्फत कार्यानुसार वेगवेगळ्या आकाराचे व प्रकारांच्या पेशी सादरतात.

ज्ञान:
1) विद्यार्थी पेशी म्हणजे काय, ते सांगतात.

शिक्षक PPT च्या साहाय्याने स्पष्ट करतात.

विद्यार्थी

प्र. पेशी म्हणजे काय?

पेशी हे सजीवांचे कार्यात्मक

विषय

* पेशी संगठके (Cell organelles):
विशिष्ट कार्य करणारे पेशीतील उपघटक म्हणजे पेशीसंगठके होत. ही संगठके म्हणजे 'पेशीचे अवयव' आहेत.

2) विद्यार्थी पेशीचे सर्वांत अवयवांची यादी करतात.

शिक्षक PPT च्या साहाय्याने पेशीसंगठके म्हणजे काय, ते स्पष्ट करतात.

विद्यार्थी एक

प्र: पेशीचे अवयव किती व कोणते कोणते आहेत?

पेशीचे सर्वांत महत्वाचे अवयव म्हणजे नाभिक, मीटोकॉन्ड्रिया, गोल्जी

1) केंद्रक (Nucleus): केंद्रकाच्या बाजूला ही सायटोप्लाझमिक कावचद्वारे मूळमदुराक्याची फलतः प्रत्येक पेशीत दिसेल. त्याला गोलाकार, शेंदर विपका म्हणजे त्या पेशीचे केंद्रक होय. युवाणुसंगठके कार्यात्मक घटक म्हणजे लघु केंद्रक.

साकलन:
1) विद्यार्थी प्राणी पेशी व वनस्पती पेशीची तुलना करतात.

शिक्षक PPT च्या साहाय्याने केंद्रक ही संकल्पना व केंद्रकाची कार्ये स्पष्ट करतात.

विद्यार्थी निरीक्षण

शिक्षक सायटोप्लाझमिका व गोल्जी-कार्य या संकल्पना स्पष्ट करतात.

विद्यार्थी एक

2) सायटोप्लाझमिका (Cytoplasmic Membrane): पेशीच्या आतमध्ये विविध पदार्थांचे वहन करणाऱ्या घटकाला सायटोप्लाझमिका म्हणतात. सायटोप्लाझमिका आतल्या बाजूने केंद्रकाला तर बाहेरील बाजूने प्रदोषपटलाचा जोडलेली असते.

2) विद्यार्थी केंद्रक म्हणजे काय, ते स्पष्ट करतात.

3) विद्यार्थी सायटोप्लाझमिका कार्य स्वतःच्या आयतन सांगतात.

शिक्षक महत्वाच्या मुदकांची यादी करून रंगदान करतात.

विद्यार्थी वहीमध्ये

3) गोल्जी कार्य (Golgi Complex): एकमेकांना समीप रचलेल्या 5-8 थरांच्या

4) विद्यार्थी लसकरिका या घटकावर चर्चा करतात.

पेशीसंगठके
1. Nucleus
2. Mitochondria
3. Golgi apparatus
4. Lysosomes
5. Centrioles
6. Vacuoles
7. Plasma membrane
8. Cell wall

Content
अनु/पर्याय

Objectives & Specifications
उद्देश्य व स्पष्टीकरण

Teacher's activity
शिक्षक कृती

Students
विद्यार्थी

पाकड कोशीपासून शैलींगी संकुल बनते. या खोरांना 'कुंडे' म्हणतात. कुंडांमध्ये विविध प्रकारची विकरे असतात.

ख) लयकारिका (Lysosomes):
पेशीत घडणाऱ्या चयापचय क्रियांमध्ये जे टाकाऊ पदार्थ तयार होतात, त्यांची किट्टे वाट लावणारी संस्था म्हणजे लयकारिका.

घ) तंतुकणिका (Mitochondria):
प्रत्येक पेशीला दुर्जेची अरज्य असते. पेशीला ऊर्जा पुरविल्याचे काम तंतुकणिका करतात.

च) रिक्तिका (Vacuoles):
पेशीतील घटकद्रव्याची साठवण करणारी पेशी अंगक म्हणजे रिक्तिका होय. रिक्तिकांना राशविक स्वरूप असते.

छ) लवके (Involvement): लवके ही द्विपटलयुक्त असून टॉन प्रकाशनी असतात.

हपथोनन:

अ) विद्यार्थी तंतुकणिका व त्याचे कार्य व्याख्यान करतील.

ब) विद्यार्थी पेशीअंगकांचा सर्व घटकांची मूलनाकरी करतील.

कौशल्य:

अ) विद्यार्थी पेशीच्या अंगकांचा आकृत्या सुबक काढतील.

ब) विद्यार्थी पेशीअंगकांचे कार्य छटक आयुक्त स्पष्ट करतील.

प्राप्त ज्ञानाचे दृढीकरण करणे.

प्राप्त ज्ञानाचा पडताळणी घेणे.

विद्यार्थ्यांना स्वयंमूल्यांकनाची प्रवृत्त करणे.

शिक्षक PPT च्या साहाय्याने मसालिका ही संकल्पना स्पष्ट करतात.

शिक्षक PPT च्या साहाय्याने तंतुकणिका संकल्पना व त्याचे कार्य यांचे स्पष्टीकरण करतात.

शिक्षक महत्त्वाच्या मुद्द्यांचे फ्लॉयडर लेखन करतात.

अशाप्रकारे आज सापण पेशीअंगकांचे हा घटक अभ्यासला.

शिक्षक PPT वरील प्रश्न विचारतात.
(छिकविलेव्या घटकावर)

शिक्षक PPT वरील रिवाच्या जागा एका-एका विद्यार्थ्यांना विचारतात.

शिक्षक PPT वरील स्वाहावाचप्रश्न विद्यार्थ्यांना वहीत लिहून घेण्यास सांगतात.

विद्यार्थी निरीक्षण

विद्यार्थी करण

विद्यार्थी करण

विद्यार्थी उत्तर

विद्यार्थी

विद्यार्थी वहीमधे

अशाप्रकारे आज सापण पेशीअंगकांचे हा घटक अभ्यासला.

लयकारिका

ही संस्था असावयाची आहे. ही संस्था असावयाची आहे. ही संस्था असावयाची आहे.

तंतुकणिका

ही संस्था असावयाची आहे. ही संस्था असावयाची आहे. ही संस्था असावयाची आहे.

काठीत इतरही उत्तरे घ्या.

- पेशी अंगकांचे कार्य.
- पेशीअंगकांचे कार्य स्पष्ट करणे.
- लयकारिकाचे कार्य स्पष्ट करणे.
- तंतुकणिकाचे कार्य स्पष्ट करणे.
- पेशीअंगकांचे कार्य स्पष्ट करणे.

पिढ्यात घ्या ही संकल्पना स्पष्ट करा.

- ... हे काठीतले संकल्पना व काठीतले संकल्पना आहे.
- पिढ्यात कार्य करणारे पेशीतील संकल्पना आहे ...
- तंतुकणिकाचे कार्य स्पष्ट करणे ...
- पेशीत कार्य करणारे कार्य ...
- पेशीतले कार्य ...

काम

- पेशी अंगकांचे कार्य स्पष्ट करणे.
- कार्य स्पष्ट करणे.
- लयकारिका
- पेशीअंगकांचे कार्य स्पष्ट करणे.
- पेशीअंगकांचे कार्य स्पष्ट करणे.
- पेशीअंगकांचे कार्य स्पष्ट करणे.

सा
ध्या
म

LESSON EVALUATION SCHEME (पाठ मूल्यांकन योजना)

Rating Scale 1) Unsatisfactory 2) Average 3) Satisfactory 4) Good 5) Excellent
 मूल्यांकन स्तर - 1) अस्वीकार्य 2) औसत 3) सन्तोषजनक 4) उत्तम 5) उत्कृष्ट

No. क्र. नं.	Steps पाठ्यक्रम	Criteria मानक	1	2	3	4	5
1	Lesson Note पाठ नोंद	Neat, Compact & Complete सुंदर, संक्षिप्त व संपूर्ण					L
2		Relevant & stimulating संबंधित व उत्प्रेरक					L
3	Introduction प्रस्तावना	Revival of previous knowledge & linking with the topic प्राचीन ज्ञानाचा आस्पाव व विषयाने जोडणे					L
4		Statement of Aim & Title writing उद्देश व शीर्षक लिहिणे					L
5		Clarity & Fluency in Narration/ Illustration सादर व स्पष्टता/ चित्रण					L
6		Questions - Clear, concise & grammatically correct उदा. प्रश्न, स्पष्ट व व्याकरणिकदृष्ट्या योग्य					L
7		Logical & thought provoking questions सादर व विचारप्रवृत्त प्रश्न					L
8	Presentation Explanation समजावण/ स्पष्टीकरण	Mastery over the content विषयवस्तूवरील माहिती					L
9		Selection of IT tools सहज व उपयुक्त IT साधने					L
10		Quality of presentation समजावणेची शैली					L
11		Co-ordination between tools & teaching साधने व शिकवणेतील जोड					L
12		Ease & confidence in using technology सहज व आत्मविश्वासाने साधने वापरणे					L
13		Judicious use of technology साधने वापरणेची योग्यता					L
14	Recapitulation सादर	As per objectives विषयानुसार					L
15		Arrangement of plan II विषय - 2 वा भाग					L
16	Application उदाहरण	Recapitulation as per the objective विषयानुसार					L
17	Home Work घराची कामे	Application - appropriate / creative उदा. / उत्प्रेरक / सृजनशील					L
18		Home work - creative / appropriate उदा. / उत्प्रेरक / सृजनशील					L
19		Classroom management & Time Management श्री. व्यवस्था व वेळ व्यवस्था					L
20		Overall impression संपूर्ण छाप					L

(Qualitative feedback) गुणवत्ता प्रतिक्रिया
 * 100% प्रश्ने उत्तर दिले होते व प्रश्नांचा उत्तर देण्याची प्रेरणा मिळाली.
 * प्रश्नांचा उत्तर देण्याची प्रेरणा मिळाली.

Date: 20/2/23
 Observer's Sign: [Signature]
 Obtained Marks: 51/100

विलास तांबे शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय

Technology Based Teaching Lesson (तंत्रज्ञानावर आधारित पाठ) त्रै. वर्ष २०२२-२३

Student Teacher's Name: कुलसुंदर मोनिका मळावेव
 Roll No.: ४२
 Subject: गणित
 Lesson No.: ५
 Unit: त्रिकोण व त्रिकोणाचे प्रकार
 Sub-Unit: त्रिकोणाचे प्रकार
 Date: 20/2/2023
 Time: 30 मि.
 Std.: ६वी
 Required Previous Knowledge: त्रिकोणाच्या त्रिकोण व त्रिकोणाच्या त्रिकोण
 Values: वक्तरीरपणा, नीतनैतिकता, वैज्ञानिक दृष्टिकोन
 Core Elements: वैज्ञानिक मनाभावाची सजवट
 Life Skills: गणितीय विचार, निर्दिष्टता
 Teaching Aids: LCD Projector, PPT
 Group In-charge Prof.: प्रा. काळे सु. जी.

फलक लेखन (Black Board Writing)

दि. २०/२/२३
 वार - मंगळवार
 विषय: गणित
 घटक: त्रिकोण व त्रिकोणाचे प्रकार
 उपघटक: त्रिकोणाचे प्रकार
 उद्देश्य: प्रकृती

* त्रिकोण :
 एका सरळ रेषेत असलेल्या तीन बिंदू सरळ रेषेची जोडून तयार झालेल्या सभ्रुतीस त्रिकोण म्हणतात.

* त्रिकोणाचे प्रकार :
 1) समभुज त्रिकोण
 2) समद्विभुज त्रिकोण
 3) विषमभुज त्रिकोण
 4) कोनधारमूले प्रकार :
 1) लघुकोन त्रिकोण
 2) विशालकोन त्रिकोण
 3) काटकोन त्रिकोण

Date: 20/2/23
 Signature of Guide Professor: [Signature]
 सहायक प्राध्यापकाचे स्थान

Steps of Lesson plan	Content	Objectives & Specifications	Teacher's activity	Student
प्रस्तावना		पूर्वाज्ञान जागृत करणे	शिक्षक LCG प्रॉजेक्टरवर PPT च्या साहाय्याने पूर्वाज्ञानावर आधारित प्रश्न विचारतात.	विद्यार्थी कुठल्या विद्यार्थी
हेतूकथन		सर्वांना पाह्यदृश्यक शिकवण्यास तयार करणे.	तर आज सापण 'त्रिकोण व त्रिकोणाचे प्रकार' घटकावर्तनी 'त्रिकोणाचे प्रकार' उपघटकक अभ्यासासाठी आहोत.	विद्यार्थी ऐकू
वि	* त्रिकोण : एका सरळ रेषेत नसलेले तीन बिंदू सरळ रेषांनी जोडून तयार झालेल्या जाहतीस त्रिकोण म्हणतात. या रेषांना त्रिकोणाच्या बाजू म्हणतात.	ज्ञानः १) विद्यार्थी त्रिकोण म्हळजे काय, ते जाणवता. २) विद्यार्थी त्रिकोणाच्या सर्व प्रकारांची यादी करतात. ३) विद्यार्थी समभुज त्रिकोण म्हळजे काय, ते परिभाषित करतात.	शिक्षक PPT च्या साहाय्याने स्पष्ट करतात.	विद्यार्थी ऐकू
प	* त्रिकोणाचे प्रकार : बाजूंच्या तुलनात्मक लांबीच्या प्रकरेन १) समभुज त्रिकोणः तिन्ही बाजू समान लांबीच्या असणाऱ्या त्रिकोणास समभुज त्रिकोण म्हणतात. या त्रिकोणाचे तीनही कोन समान म्णायचे प्रत्येकी ६० अंशांचे असतात.	४) विद्यार्थी लघुकोन त्रिकोणाची व्याख्या स्वतःच्या श्रावनेन सांगतात.	प्र. त्रिकोण म्हळजे काय?	एका सरळ रेषेत तीन बिंदू सरळ रेषांनी जोडून तयार झालेल्या त्रिकोण म्हणतात.
वि	२) समद्विभुज त्रिकोणः त्रिकोणाच्या तीन बाजूंपैकी दोन बाजूंची लांबी समान असून तर त्या त्रिकोणास समद्विभुज त्रिकोण म्हणतात. समान बाजूंमधील कोन समान असतात.	५) विद्यार्थी लघुकोन त्रिकोणाची व्याख्या स्वतःच्या श्रावनेन सांगतात.	शिक्षक PPT च्या साहाय्याने त्रिकोण ही संकल्पना स्पष्ट करतात.	विद्यार्थी निरीक्ष
च	३) विषमभुज त्रिकोणः त्रिकोणाच्या तीन बाजूंपैकी दोन बाजूंची लांबी समान असून तर त्या त्रिकोणास विषमभुज त्रिकोण म्हणतात. समान बाजूंमधील कोन समान असतात.	६) विद्यार्थी त्रिकोणाच्या बाजूंची जाणीव करून देऊन त्रिकोणाचे वर्गीकरण करतात.	शिक्षक PPT च्या साहाय्याने त्रिकोणाचे बाजूंच्या तुलनात्मक लांबीपासूनचे प्रकार आकृतीच्या आधारे स्पष्ट करतात.	विद्यार्थी व श्रवण
न	४) विषमभुज त्रिकोणः सर्व बाजू असमान लांबीच्या असणाऱ्या त्रिकोणास विषमभुज त्रिकोण म्हणतात. या त्रिकोणाचे सर्व कोन वेगवेगळे असतात.	७) विद्यार्थी त्रिकोणाच्या बाजूंची जाणीव करून देऊन त्रिकोणाचे वर्गीकरण करतात.	शिक्षक विद्यार्थ्यांना त्रिकोणाच्या विविध प्रकारांच्या आकृत्या वहीत काढून घेण्यास सांगतात.	विद्यार्थी प्रकाशित

विचार

एक सरळ रेषेत तीन बिंदू सरळ रेषांनी जोडून तयार झालेल्या त्रिकोण म्हणतात.

विचार

त्रिकोण म्हळजे काय? एका सरळ रेषेत तीन बिंदू सरळ रेषांनी जोडून तयार झालेल्या त्रिकोण म्हणतात.

त्रिकोणाचे प्रकार

१. समभुज त्रिकोण
२. समद्विभुज त्रिकोण
३. विषमभुज त्रिकोण

समभुज त्रिकोणाचे कोन

१. समभुज त्रिकोण
दोन बाजू समान असलेल्या त्रिकोणास समभुज त्रिकोण म्हणतात. या त्रिकोणाचे दोन कोन समान असून ते ६० अंश असतात.

समद्विभुज त्रिकोण

दोन बाजू समान असलेल्या त्रिकोणास समद्विभुज त्रिकोण म्हणतात. या त्रिकोणाचे दोन कोन समान असून ते ६० अंश असतात.

Steps of Lesson संक्रमण चरण	Content सामग्री/संसाधने	Objectives & Specifications उद्देश्य व अटी/टीका	Teacher's activity शिक्षक कृती	Student शि
	<p>ब) कोनांपासूनचे प्रकार :</p> <p>1) लघुकोन त्रिकोण : या त्रिकोणात प्रत्येक कोन 90 अंशाहून कमी मापाचा असतो.</p> <p>2) विशालकोन त्रिकोण : या प्रकारच्या त्रिकोणाचा एक कोन विशाल कोन (90 अंशापेक्षा) मोठा असतो. 90 अंशा पेक्षा मोठा परा 90 अंशापेक्षा लहान कोनांना विशालकोन असून संबोधतात.</p> <p>त्रिकोणकोन = > 90 अंशा परा < 90 अंशा</p> <p>3) काटकोन त्रिकोण : या प्रकारच्या त्रिकोणात एक काटकोन असून काटकोनासमाशील बाजूला कर्ण म्हणतात. कर्णाची लांबी उभेलेल्या टांग बाजूंमधील प्रत्येक बाजूपेक्षा जास्त असते. इतर दोन बाजू पाया आणि उंची असातात.</p>	<p>दृषयोजन :</p> <p>1) विद्यार्थी त्रिकोणाच्या सर्व प्रकारची शक्ती करतो.</p> <p>2) विद्यार्थी विशालकोन त्रिकोण म्हणून काय त स्पष्ट करतो.</p> <p>3) विद्यार्थी काटकोन त्रिकोणाकडे आहारित इटाहरले सौख्येता.</p> <p>कौशल्य :</p> <p>1) विद्यार्थी त्रिकोणाचे सर्व प्रकार व्यवस्थित स्पष्ट करतो.</p> <p>2) विद्यार्थी त्रिकोणाच्या सर्व प्रकारच्या आकृत्या मुळक काढतो.</p>	<p>शिक्षक त्रिकोणांच्या प्रकारांवर विद्यार्थींस चर्चा करवयास सांगतात.</p> <p>शिक्षक PPT च्या साहाय्याने त्रिकोणाचे कोनांपासूनचे प्रकार स्पष्ट करतात.</p> <p>शिक्षक काटकोन त्रिकोणाची आकृती विद्यार्थ्यांना आकृत्याकडे सांगतात.</p> <p>शिक्षक महत्त्वाच्या मुद्द्यांचे फलपत्र रचवून देतात.</p> <p>अशाप्रकारे आज्ञा आपण त्रिकोणांचे प्रकार ही छत्रक आखासता.</p>	<p>विद्यार्थी चर्चा करतात.</p> <p>विद्यार्थी निरीक्षण करतात.</p> <p>विद्यार्थी आकृती काढतात.</p> <p>विद्यार्थी करून घेतात.</p>
सं		प्राप्त ज्ञानाचे दृढीकरण करणे.	शिक्षक PPT वरील प्रश्न विचारतात. (शिकविलेल्या छत्रकावर)	विद्यार्थी
क				
न				
उ				
प				
यौ		प्राप्त ज्ञानाचा पडताळ घेणे.	शिक्षक PPT वरील शिकवण्याजोगा एका- एका विद्यार्थ्यांना विचारतात.	विद्यार्थी
ज				
न				
स्वा				
ह्या		विद्यार्थ्यांना स्वतंत्रपणे कामे प्रदान करणे.	शिक्षक PPT वरील स्वतंत्रपणे प्रश्न विद्यार्थ्यांना वहीत लिहून घेवयास सांगतात.	विद्यार्थी वहीमधून
य				

1. Triangle Name

2. All angles within triangle always sum up to 180 degrees.

3. Right-angled Triangle

4. In a right-angled triangle, the square of the hypotenuse is equal to the sum of the squares of the other two sides.

5. Acute-angled Triangle

6. In an acute-angled triangle, all angles are less than 90 degrees.

7. Obtuse-angled Triangle

8. In an obtuse-angled triangle, one angle is greater than 90 degrees.

9. Equilateral Triangle

10. In an equilateral triangle, all sides are equal and all angles are 60 degrees.

11. Isosceles Triangle

12. In an isosceles triangle, two sides are equal and the angles opposite to them are also equal.

LESSON EVALUATION SCHEME (पाठ मूल्यमापन योजना)

Rating Scale 1) Unsatisfactory 2) Average 3) Satisfactory 4) Good 5) Excellent
 पदनिःस्यवन श्रेणी - १) अस्माधानकारक २) सरासरी ३) समाधानकारक ४) चांगला ५) उत्कृष्ट

No. अ. क्र	Steps पाव-या	Criteria निकष	1	2	3	4	
1	Lesson Note पाठ टाचण	Neat, Correct & Complete नीटनेटके, अचूक आणि परिपूर्ण				✓	
2	Introduction परिचयना	Relevant & stimulating सुसंगत आणि उत्साहवर्धक				✓	
3		Revival of previous knowledge & linking with the topic पूर्वज्ञान जागृती व पाठयघटकशी योग्य गांठ			✓		
4		Statement of Aim & Title writing हेतुकथन आणि शीर्षकलेखन				✓	
5		Clarity & Fluency in Narration /Illustration कथन व स्पष्टीकरणानील अचूकता व आसक्तलेखना				✓	
6	Presentation/ Explanation सादरीकरण/ विषय प्रतिपादन/ स्पष्टीकरण	Questions - Clear, concise & grammatically correct पत्र स्पष्ट, संक्षिप्त आणि व्याकरण दृष्ट्या अचूक				✓	
7		Logical & thought provoking questions तार्किक व विचारपरवर्तक पत्र				✓	
8		Mastery over the content आज्ञायावरील प्रभुत्व				✓	
9		Selection of IT tools सहित साधनांची निवड				✓	
10		Quality of presentation सादरीकरणाची गुणवत्ता			✓		
11		Co-ordination between tools & teaching साधने व अध्यापन यांतील समन्वय				✓	
12		Ease & confidence in using technology संज्ञानाच्या वापरानील मुक्तता व आत्मविश्वास				✓	
13		Judicious use of technology संज्ञानाचा समुचित वापर				✓	
14		Recapitulation संक्षेप	As per objectives उद्दिष्ट निहाय				✓
15			Arrangement of plan II नियोजन २ ची तयारी			✓	
16	Application उपयोजन	Recapitulation as per the objective उद्दिष्टानुसार संक्षेप				✓	
17	Home Work स्वाध्याय	Application - appropriate / creative योग्य/सृजनात्मक उपयोजन				✓	
18		Home work - creative / appropriate योग्य/सृजनात्मक स्वाध्याय				✓	
19		Classroom management & Time Management वर्ग व्यवस्थापन व वेळचे व्यवस्थापन				✓	
20		Overall impression एकंदरील प्रभाव				✓	

(Qualitative feedback) गुणात्मक श्रेणी 83

* हात टाचण - नीटनेटके, अचूक आणि परिपूर्ण
 * पूर्वज्ञान व सादरीकरणाची योग्य गांठ

Date 21.2.23 Obtained Marks - 83/100 Observer's Sign.
पाठ निरीक्षकाची स्वाक्षरी

Shri Gajanan Maharaj Shikshan Prasarak Mandal's

Vilas Tambe College of Education, Dumberwadi

Student Name – Nanaware Harshada

Technology Based Lesson

Method - Hindi

विषय : हिंदी

घटक : पद्य

उपघटक : बेटी युग

बेटी युग

नानी वाली कथा-कहानी, अब भी जग में लगे सुहानी।
बेटी युग के नए दौर की, आओ लिख ले नई कहानी।

बेटी युग में बेटा-बेटी,
सभी पढ़ेंगे, सभी बढ़ेंगे।
पौलादी ले नेक इरादे,
खुद अपना इतिहास गढ़ेंगे।

देश पढ़ेगा, देश बढ़ेगा, दीढ़ेगी अब तरुण जवानी।
नानी वाली कथा-कहानी, अब भी जग में लगे सुहानी।

बेटा शिक्षित आधी शिक्षा,
दोनों शिक्षित पूरी शिक्षा।
हमने सोचा, मनन करो तुम,
सौचो-समझो, करो समीक्षा।

सारा जग शिक्षामय करना, हमने सोचा, मन में ठानी।
नानी वाली कथा-कहानी, अब भी जग में लगे सुहानी।

अब कोई ना अनपढ़ होगा,
सबके हाथों पुस्तक होगी।
ज्ञानगंगा की पावन धारा,
सबके अंगन तक पहुँचेगी।

पुस्तक और कलम की शक्ति, जग जाहिर जानी पहचानी।
नानी वाली कथा-कहानी, अब भी जग में लगे सुहानी।

बेटी युग सम्मान पर्व है,
पुण्य पर्व है, ज्ञान पर्व है।
सब सबका सम्मान करें तो,
जन-जन का उत्थान पर्व है।

सोने की चिड़िया तब बोले, बेटी युग की हवा सयानी।
नानी वाली कथा-कहानी, अब भी जग में लगे सुहानी।

-आनंद विश्वास

एक मीठी सी मुस्कान हैं बेटी
यह सच है कि मेहमान हैं बेटी
उस घर की पहचान बनने वाली
जिस घर से अनजान हैं बेटी

AJABGJAB.COM

AJABGJAB.COM

बेटी युग

बेटी युग पर्व

- सन्मान पर्व
- पुण्य पर्व
- ज्ञान पर्व
- उत्थान पर्व

-
- जब देश पढेगा तो क्या होगा?
  - कवीने मन में क्या ठाना है?
  - शिक्षा कब पूरी होगी?

-
- आज के युग बेटा और बेटी में क्या अंतर है?

-
- १} बेटी युग ..... पर्व है।
  - २} जन-जन का ..... पर्व है।
  - ३} बेटी युग में .....सभी पढ़ेंगे।
  - ४} ..... ले नेक इरादे।

- **निम्नलिखित पर जानकारी लिखो:**

१} बेटी पर्व

२} शिक्षामय विश्व

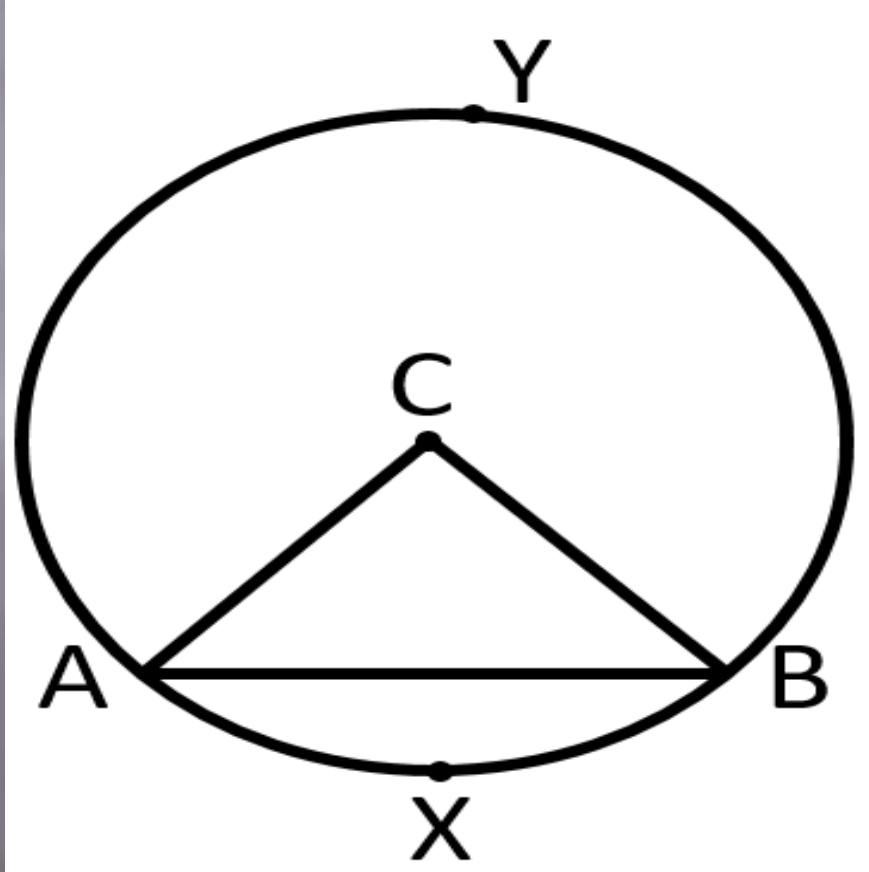
सुस्वागतम्

सुस्वागतम्

प्रश्न

प्र. आकृतीवरून विशालकंस व लघुकंसाचे नाव सांगा

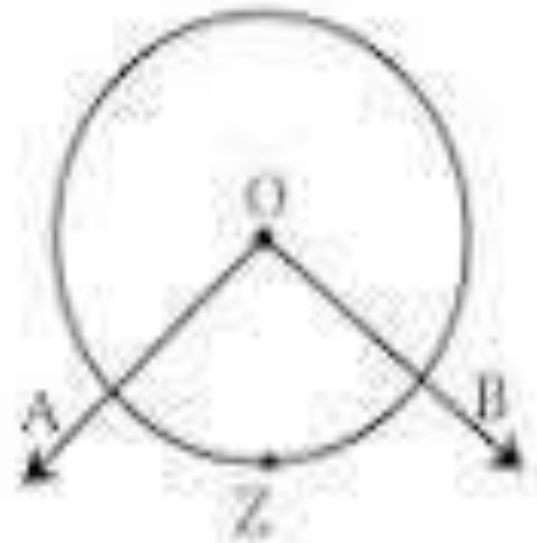

वर्तुळ कंस

केंद्रीय कोन

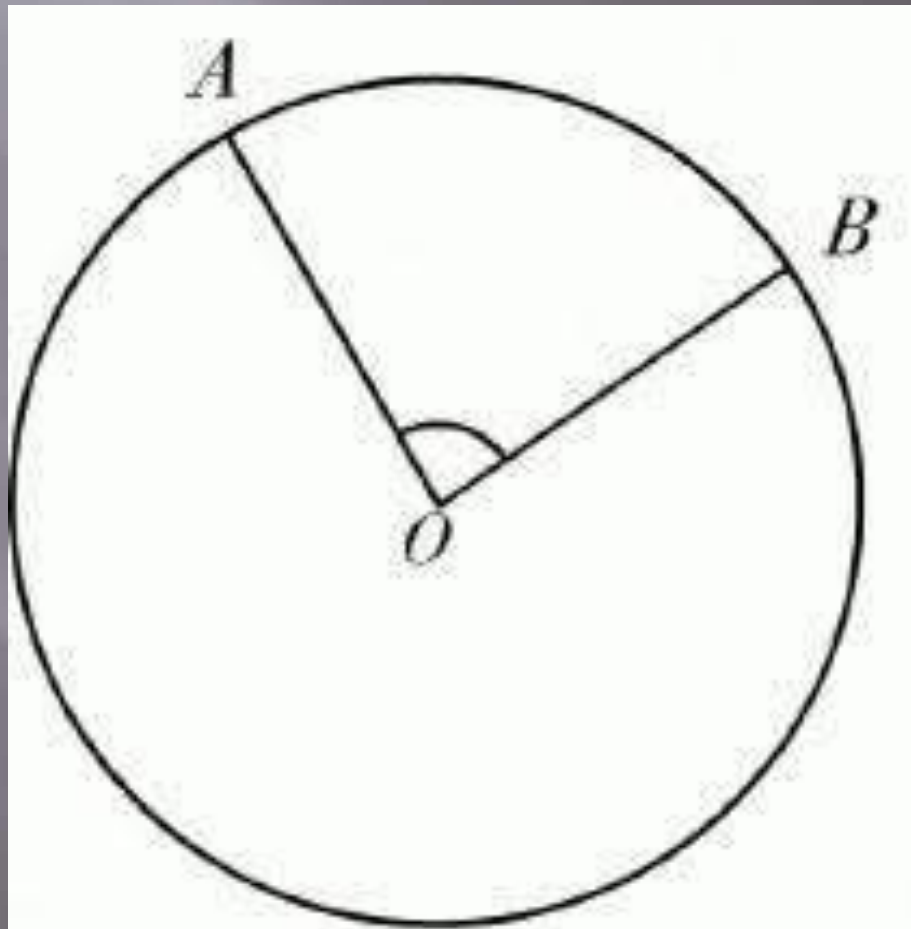
लघु कंस

विशाल कंस

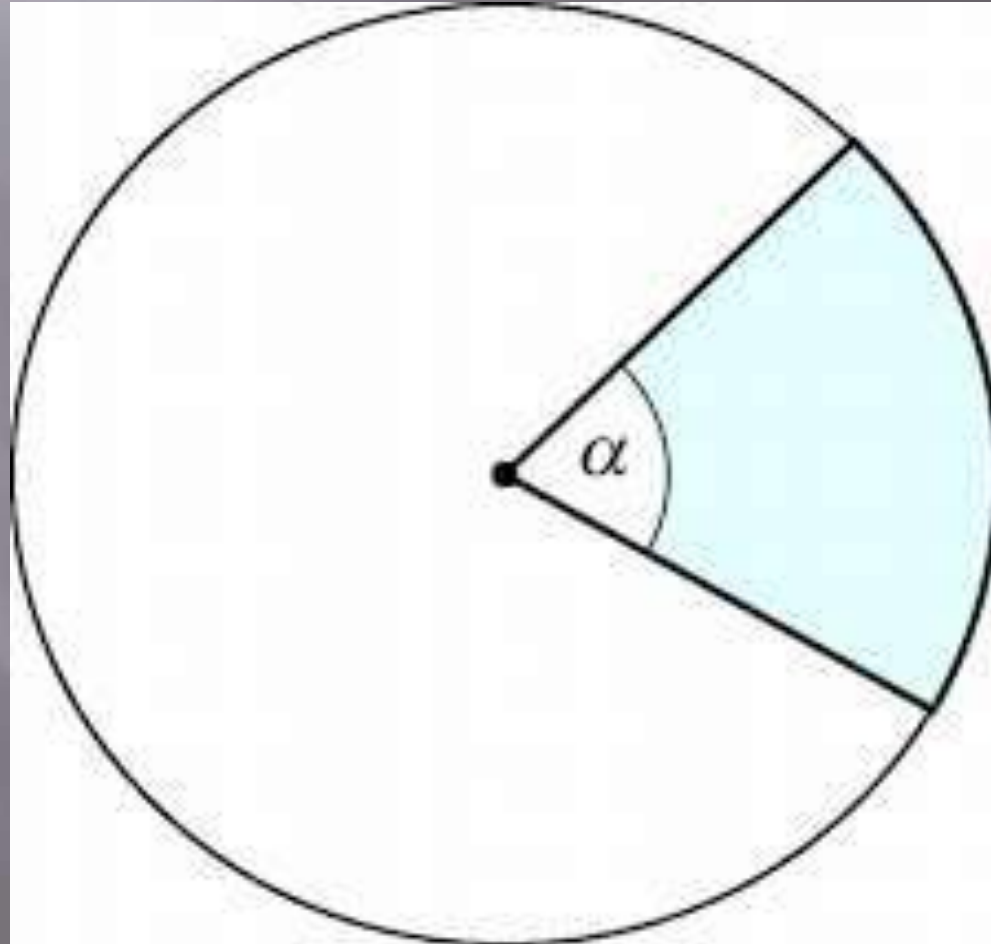

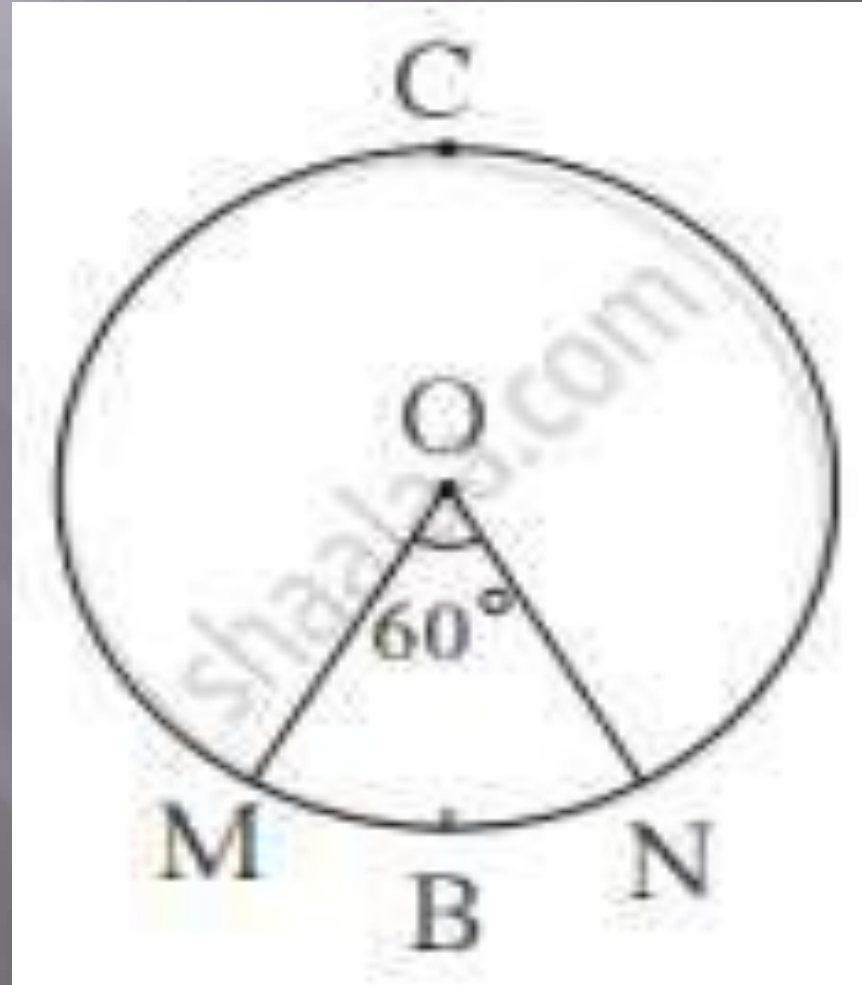
केंद्रीय कोण

लघुकंसाचे माप

आकृतीत लघुकंसाचे माप किती आहे?

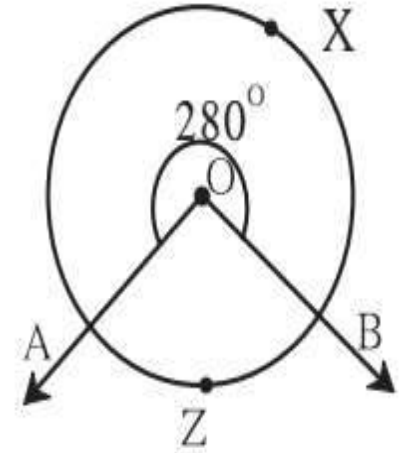
विशालकंसाचे माप

विशालकंसाचे माप काढण्याचे सूत्र

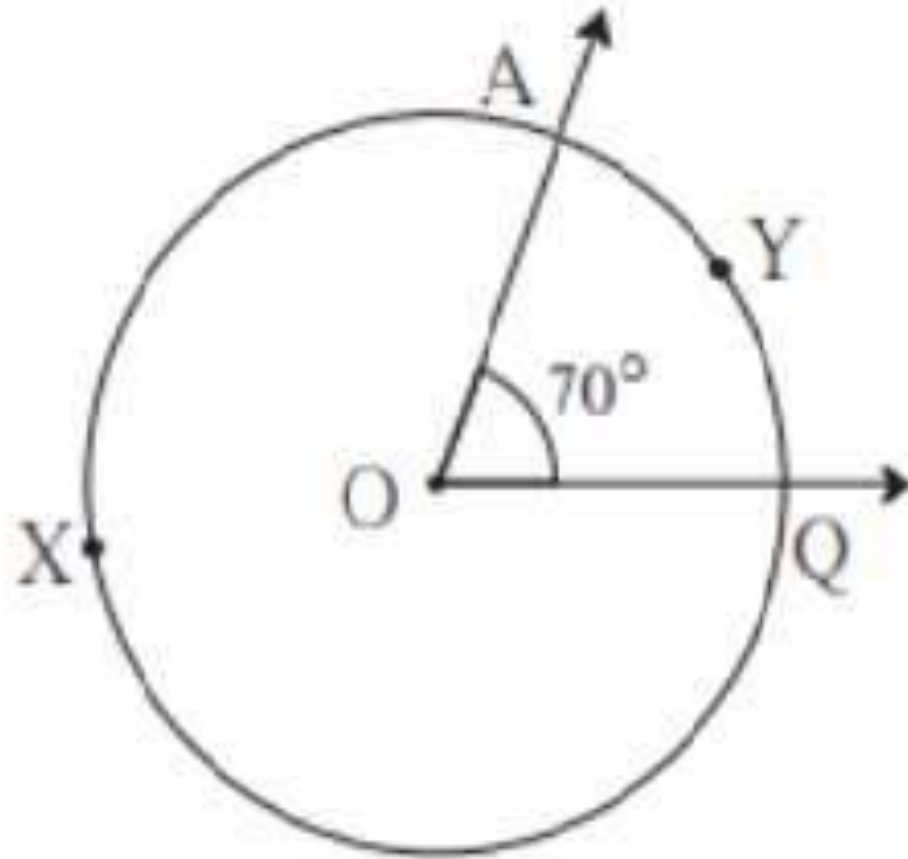
विशालकंसाचे माप :

लघुकंस AZB माप 80° आहे.

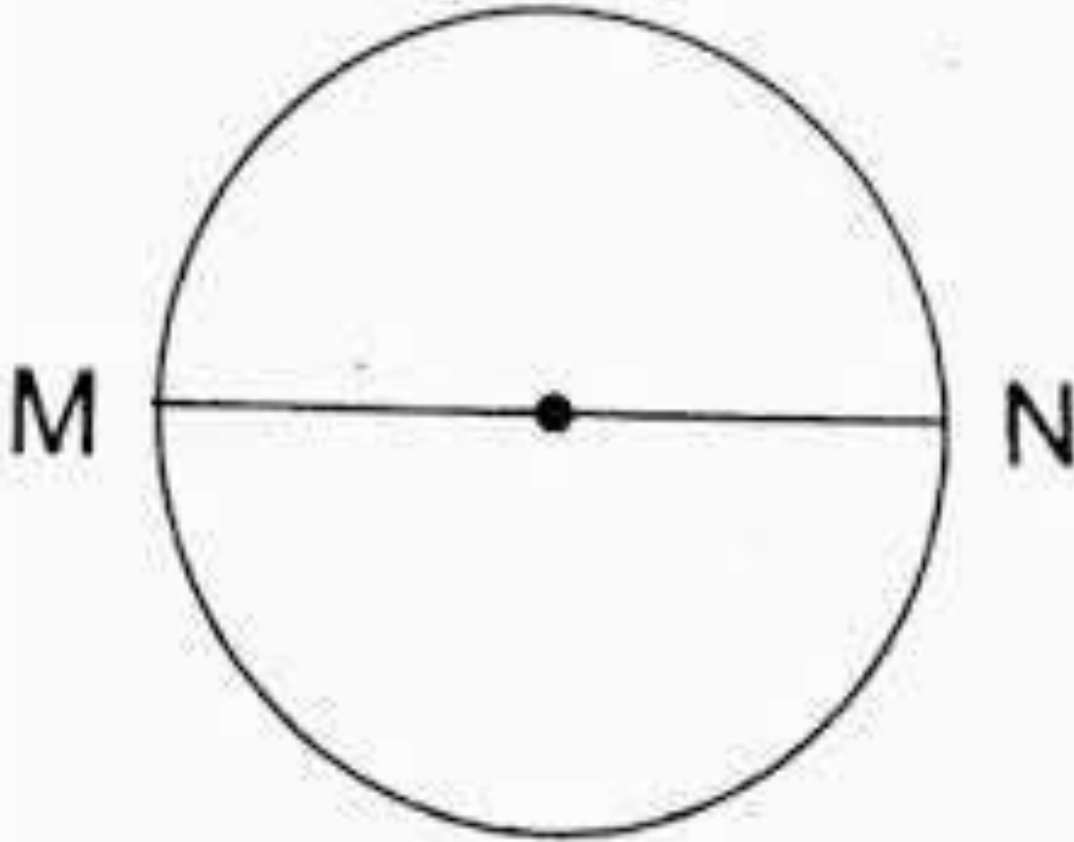
$$\begin{aligned}\text{विशालकंस(कंस AXB)} &= 360^{\circ} - \text{संगत लघुकंस} \\ &= 360^{\circ} - 80^{\circ} \\ &= 280^{\circ}\end{aligned}$$

आकृतीवरून विशालकंसाचे माप काढा.

अर्धवर्तुळ

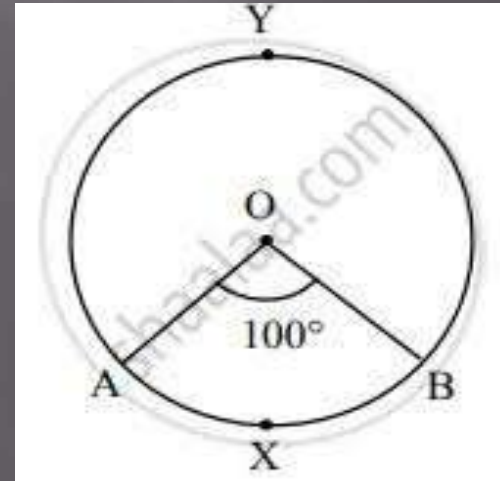
अर्धवर्तुळ कंसाचे माप= 180°

प्रश्न

1. केंद्रीय कोनाची व्याख्या सांगा.
2. लघुकंसाचे माप किती असते?
3. प्र. रिकाम्या जागा भरा
  - i) विशालकंसाचे माप $= 360^\circ - \dots\dots\dots$
  - ii) संगत लघुकंसाचे माप $= 360^\circ - \dots\dots\dots$

स्वाध्याय प्रश्न

- वर्तुळाच्या लघुकंसाचे माप 50° आहे तर संगत विशालकंसाचे माप किती ?
- केंद्रीय कोनाचे माप 100° आहे तर संगत लघुकंसाचे माप किती ?

धन्यवाद

Vilas Tambe College of Education, Dumberwadi

Student Name – Nanaware Harshada

Technology Based Lesson

Method - Marathi

प्रश्न :- एग टूथ कोणत्या पक्षाला
नसतो?

चोच आणि चारा - मकरंद जोशी

हेतूप्रश्न :-

अग्निपंख कोणत्या पक्षाचे नाव आहे?

घार, ससाणा, गरुड हे पक्षी
सापापासून ते सशापर्यंत अनेक
प्रकारचा प्राण्यांची शिकार
करणान्याला या पक्षांना आपली
शिकार घट्ट पकडत यावी.

प्रश्न:- गरुड पक्ष्यांची चोच
कशी असते?

कठीण शब्दार्थ

नजाकतदार - सुबक

संरचना - ठेवण

अधिवास - वस्ती

शिंजीर पक्षी: शरीरापेक्षा
लांब, बाकदार चोच
असते.

प्रश्न:- सनबर्डस लांब,
बाकदार चोचीने काय
खातो?

प्रश्न :-

१)घरटे विणण्याची कलाकुसर कोणत्या पक्ष्यामध्ये आहे?

१)पाने शिवून घरटे कोणता पक्षी करतो?

प्रश्न:-

तुमचा परिसरात येणाऱ्या पक्ष्यांचा चोचीचे वर्णन, त्या चोचीचा उपयोग आणि त्यांचे खाद्य हे लिहून आणा.

प्रश्न:-

- १) बहिणाबाईंनी कोणत्या पक्ष्याचे वर्णन 'तिची उलूशीच चोच तेच दात तेच ओठ' असे केले आहे?
- २) चोचीचा वरचा भाग कोणता?
- ३) चोचीचा खालचा भाग कोणता?

स्वाध्याय:-

चोचीचे उपयोग लिहून आणा.

Vilas Tambe College of Education, Dumberwadi

Student Name – Nanaware Harshada

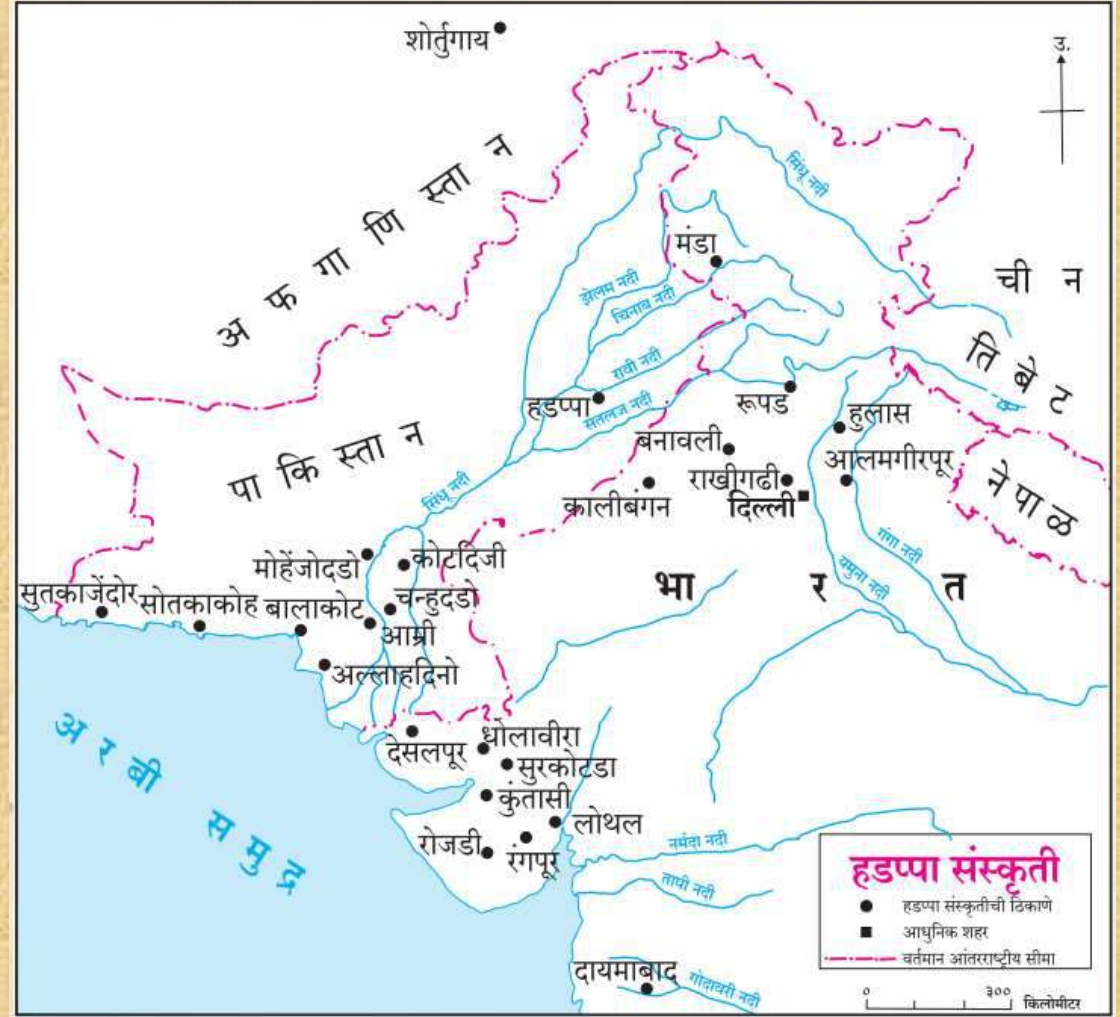
Technology Based Lesson

Method - History

विषय – इतिहास
घटक - प्राचीन भारताचा इतिहास
उपघटक - हडप्पा संस्कृती

हडप्पा संस्कृती

इ. स. १९२१ मध्ये पंजाबमधील रवी नदीच्या काठी उत्खनन प्रथम सुरु झाले. म्हणून या संस्कृतीस 'हडप्पा संस्कृती' किंवा 'सिंधू संस्कृती' या नावानेही ओळखतात.

घरे आणि नगररचना

हडप्पा संस्कृतीच्या
लोकांची घरे व बांधकामे -
भाजक्या विटांची - कच्च्या
विटा - दगडांचा वापर.
मधोमध चौक त्या भोवती
खोल्या, घरांच्या आवारात
विहिरी - स्नानगृहे -
शौचालये असत.

मुद्रा-भांडी

मुद्रा- चौरस आकाराच्या - स्टिएट्‌आईट् दगडापासून बनवल्या जात. मुद्रांवर बैल, म्हैस, हत्ती, गेंडा, वाघ असत.

हडप्पा संस्कृतीच्या स्थळांच्या उत्खननातून लाल रंगाच्या पुष्पभागावर काळ्या रंगीने नक्षी काढलेली भांडी असत.

महास्नानगृह

प्रशस्त स्नानगृह - २. मीटर
खोल - १२ मीटर लांब - ७
मीटर रुंद, पाणी झिरपण
जाऊ नये म्हणून ते आतून
पक्क्या विटांनी बांधलेले
होते. त्यात उतरण्याची
व्यवस्था व वेळोवेळी पाणी
बदलण्याची सोया होती.

लोकजीवन

शेती - विविध पिके - त्यात गहू, सातू हि हि मुख्य पिके
- राजस्थान सातू - गुजरात नाचणी.

उत्खननात मिळालेले पुतळे - मुद्रांवरील चित्रे -
कापडाचे अवशेष - पोशाखात गुडघ्या पर्यंतचे वस्त्र
आणि उपरणे

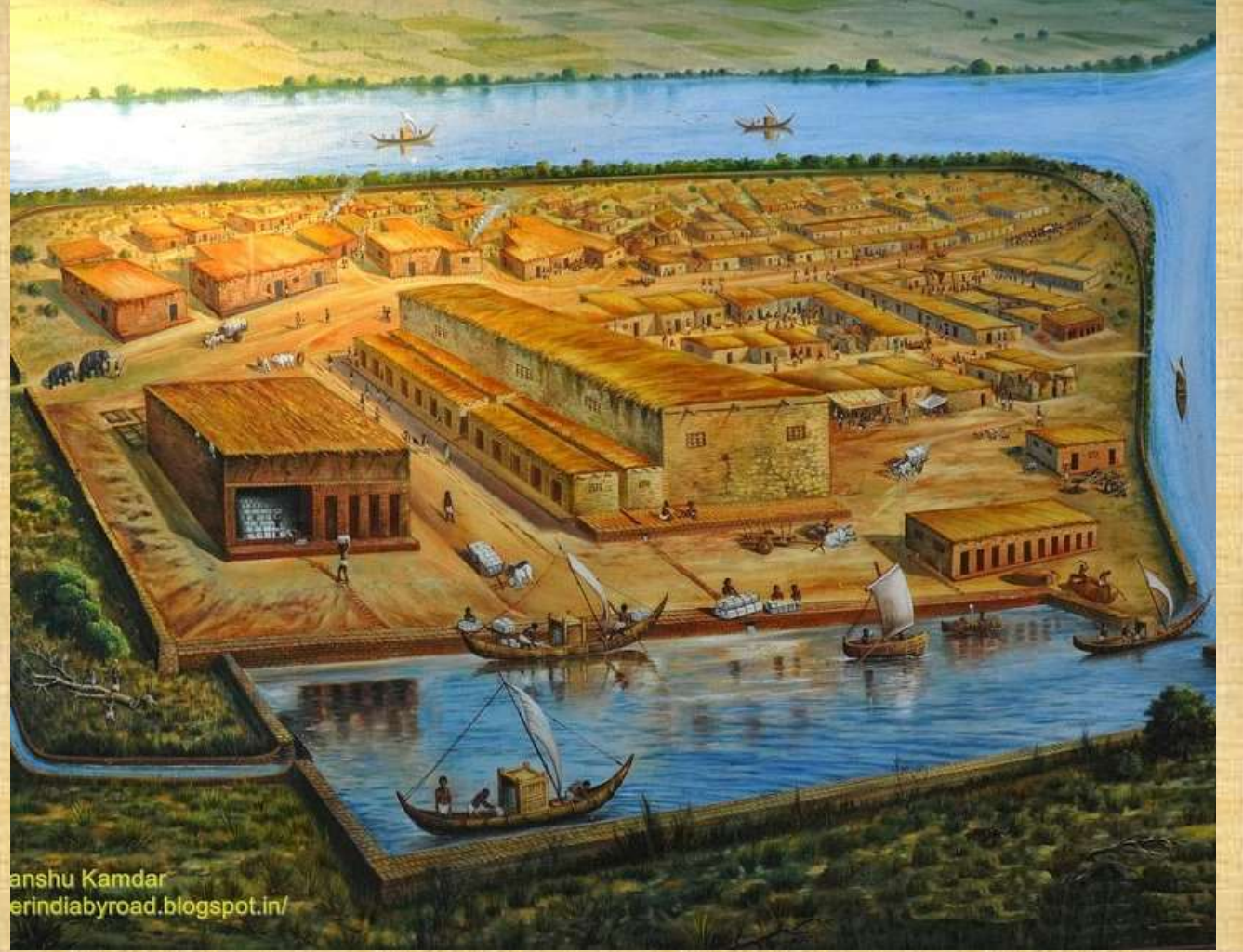
दागिने सोने, तांबे, रत्ने तसेच शिंपले कवड्या, बिया
इत्यादी.

हडप्पाकालीन कलेचा उत्कृष्ट नमुना म्हणजे तेथे
सापडलेला एक वैशिष्ट्यपूर्ण पुतळा - खांद्यावरून
घेतलेली शाल आणि त्या शालीवरील त्रिदलाची अत्यंत
सुंदर रीतीने दाखवली आहे.

व्यापार

सिन्धुच्या खोऱ्यात चांगल्या दर्जाचा कापूस होत असे. लोथल येथे प्रचंड आकाराची गोदी सापडली आहे. हडप्पा संस्कृतीचा व्यापार अरबी समुद्राच्या किनाऱ्याने चालत असे.

ऱहासाची करणे

पुन्हा पुन्हा येणारे महापूर, बाहेरून आलेल्या टोळ्यांची आक्रमणे, व्यापारातील घट त्याचबरोबर पर्जन्यमान कमी होणे, नद्यांची पात्र कोरडी पडणे, भूकंप, समुद्रपातळीतील बदल हि हडप्पा संस्कृतीच्या ऱहास होण्याची करणे आहेत.

प्रश्न

- १) हडप्पाकालीन कलेचा उत्कृष्ट नमुना काय आहे?
- २) हडप्पा संस्कृतीने कशाचा पाया घातला?

प्रश्न

१) तुमचा परिसरातील लोकांची वेशभूषा कशी आहे?

प्रश्न

- १) हडप्पा संस्कृतीला ----- या नावाने ओळखतात.
- २) हडप्पा संस्कृतीतील व्यापार ----- कापड इजिप्तला पुरवत.
- ३) चांगल्या प्रतीचा कापूस ----- पिकात होते.

स्वाध्याय

१) प्रश्न - महास्नानगृहाची माहिती लिहा.